
PRESENTACIÓ

EL REPTE DE LA CATALUNYA AUTÒNOMA I LA POSICIÓ CENTRAL DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ

En altres latituds més nòrdiques, els estudis de les polítiques de la comunicació poden ser interpretats i sovint denunciats com a plataformes de suport polític als partits en el poder i, més encara, d'armament ideològic per a la cohesió i eficàcia del sistema sòcio-econòmic dominant.

No és aquest el cas de l'Estat espanyol. I no és tampoc el cas de Catalunya. Aquí, els estudis de política comunicativa són per ara articles d'importació. I no és pas que faltin motius, esdeveniments o processos prou carregats de virulència i de transcendència com per generar una recerca sistemàtica dels agents polítics, econòmics i socials que protagonitzen les específiques relacions de poder en la nostra societat durant aquesta època de profundes transformacions.

Perquè, com va demostrant cada cop més la dinàmica del control social en les societats industrialitzades, les relacions de poder són relacions de comunicació. I si bé solen ser estudiosos de més enllà de les nostres fronteres qui han intentat o cerquen de definir teòricament aquestes relacions, d'una manera pràctica els polítics de l'interior també han arribat a unes «conclusions» pròpies, no sols els responsables de quaranta anys de dictadura, sinó també els promotors de la transició política postfranquista. Una determinada estructuració i utilització dels mitjans hegemònics de comunicació col·lectiva, ha estat sens dubte decisiva per al concret procés de reforma del règim franquista, impulsat des del 1976 per la monarquia reinstaurada a l'Estat espanyol i executat principalment per Adolfo Suárez.

Però, més en general, el pas d'un règim d'opressió de les llibertats individuals, socials i nacionals, a un règim de proclamació constitucional d'aquelles llibertats, no desplaça, sinó que consolida la posició central dels grans aparells de comunicació de masses, tant pel que fa a la configuració dels models culturals del poble i dels pobles, com a la canalització del comportament polític col·lectiu. El recurs sistemàtic a la coacció i a la repressió legalitzades sota el franquis-

8 me, per exemple, constituïa un estat d'excepció permanent. En canvi, en aquesta part occidental de l'Europa dels blocs, la «norma» era i és la producció de consens a través dels mecanismes de persuasió massiva.

Amb la mort de Franco (20 de novembre de 1975), i el període de transició política (referèndum de la «reforma Suárez», 6 de desembre de 1976; primeres eleccions generals, 15 de juny de 1977; i referèndum de la Constitució Espanyola, 6 de desembre de 1978), l'Estat espanyol assumia també la «norma» comuna a l'Europa occidental: «norma» que era ratificada en les eleccions posteriors (segones eleccions generals, 3 de març de 1979; i municipals, 3 d'abril de 1979), i especialment amb la frustració del cop d'Estat de Tejero-Armada-Milans (23 de febrer de 1981).

En aquest context i dintre la dinàmica del procés espanyol, Catalunya ha tingut un protagonisme específic i de primer ordre. Catalunya no solament necessitava recuperar la seva tradició mil·lenària de convivència en llibertat, sinó també i sobretot rescatar del genocidi franquista la seva identitat com a nació, és a dir, la identitat política pròpia i el seu patrimoni lingüístic i cultural, compartit amb els altres Països Catalans (Andorra, País Valencià, les Illes Balears i Pitiüses, Catalunya Nord i l'Alguer). Per tot això, Catalunya s'organitzà políticament des de la clandestinitat sota el lema general de «Llibertat, amnistia i Estatut d'Autonomia» (Assemblea de Catalunya, plataforma unitària, creada el 7 de desembre de 1971); per això els partits catalans que demanaven l'Estatut obtingueren més del 80 per cent dels vots en les primeres eleccions generals; i per això, sota el clam unànim de l'Estatut, més d'un milió de persones es manifestaren a Barcelona el 1977 (11 de setembre, Diada Nacional de Catalunya). Fins dos anys després i amb totes les limitacions imposades pels «poders fàctics» de l'Estat espanyol que controlaven la transició política, Catalunya no obtingué l'Estatut (1979, referèndum a Catalunya de l'Estatut d'Autonomia de 25 d'octubre, amb un significatiu 40,2 per cent d'abstenció), gràcies al qual fou possible de convocar eleccions al Parlament de Catalunya (20 de març de 1980) i constituir el primer govern estatutari de la Generalitat (sota la presidència de Jordi Pujol, candidat de la coalició Convergència i Unió, que obtingué el 36,3 per cent dels diputats). D'aquesta manera la Catalunya dels 80 ha iniciat un tímida camí d'autogovern i de recuperació de la seva identitat.

Però aquest camí cap a la normalització no es preveu gens fàcil. L'actual situació a Catalunya presenta un elevat nivell de conflictivitat i de tensió en múltiples fronts: de tensió política (conflictes de competències amb Madrid, temor a una intervenció militar, inestabilitat del govern, etc.); de tensió lingüística (contradiccions entre bilingüisme oficial, necessitat de recuperació ràpida del català a tot nivell i situació de diglòssia a favor del castellà); de tensió social (conflictes oberts o latents entre la comunitat catalana i les immigrades, de llengua i cultura majoritàriament castellanes); de tensió econòmica (creixent índex de desocupació —més d'un quart de milió en acabar el 1981—, que afecta lògicament les

classes populars i resta credibilitat a la reconstrucció nacional de Catalunya); i de tensió cultural (imposició massiva de valors, de gustos i de models de comportament foranis, sobretot nord-americans).

Doncs, bé, és en aquesta dialèctica de tensions que volem constatar també ara a Catalunya la posició central i decisòria dels mitjans i processos de comunicació de masses. Perquè constatem el paper hegemònic que exerceix l'actual indústria de la informació i de la comunicació en el desenvolupament de les societats, sigui quina sigui la seva orientació.

Això mateix ho reconeixia admirablement el ja famós i controvertit «Informe Mac Bride» i a través d'ell ho assumia l'organisme mundial més representatiu de l'educació, la ciència i la cultura, és a dir, la UNESCO (XXI Conferència General de Belgrad, 1980). Com és sabut, una de les principals denúncies de l'Informe Mac Bride eren els «desequilibris» existents en els fluxos internacionals de la informació i comunicació, que l'informe atribueix justament al principi tan estimat pels poderosos d'Occident de «la lliure circulació de la informació». Ara bé, allò que l'Informe Mac Bride passava gairebé per alt era l'anàlisi dels «desequilibris» a l'interior dels Estats constituïts, i especialment la conseqüència d'aquesta situació per a les nacions sense Estat i/o per a les cultures i llengües minoritàries, com passa sovint a la mateixa i civilitzada Europa, i com és el cas concret de Catalunya.

Per això, quan fins i tot Jack Lang, el ministre francès de Cultura del govern Mitterrand, justificava el fet de doblar el pressupost de Cultura per al 1982 (uns 6.000 milions de FF) en la necessitat, entre altres motius, de lluitar «contra el retrocés de la llengua i la cultura franceses en el món», ¿què no hauria de fer Catalunya simplement per recuperar i recrear la llengua i la cultura catalanes dintre Catalunya mateix i dintre els Països Catalans?

Aquest és un gran repte que se li planteja a la Catalunya dels anys 80, també com a capdavantera dels moviments europeus de reivindicació de les llengües i cultures minoritàries, amenaçades obertament o subreptícia pels Estats centralitzats i per la mateixa dinàmica de la indústria capitalista de la producció cultural i dels seus circuits de difusió.

Davant d'aquests reptes, quines competències polítiques té Catalunya en el camp dels mitjans de comunicació? Ara per ara, cal constatar d'una banda unes competències polítiques molt limitades —segons determina el text de la Constitució i l'Estatut d'Autonomia—, la majoria de les quals —relatives a mitjans de comunicació— encara no s'havien transferit a la Generalitat en començar l'any 1982; i, de l'altra, una voluntat restrictiva dels governs de Madrid a l'hora d'interpretar l'abast d'aquelles competències, demostrada el 1981 en les negociacions hagudes sobre la matèria i en els recursos d'inconstitucionalitat plantejats per Madrid contra dues iniciatives de la Generalitat.

És dintre aquest marc general que resulta altament significativa l'anàlisi de l'estructura i funcionament dels mitjans i processos socials de comunicació de

10 masses a Catalunya en l'actualitat, en començar el 1982, és a dir, sis anys després de la mort de Franco. Què ha canviat en realitat en aquest àmbit? Per exemple, s'ha incrementat substancialment l'ús del català en els grans mitjans? O bé, s'han assolit mecanismes eficaços per a garantir el pluralisme efectiu en tots els ordres? O s'han obtingut avenços importants en les possibilitats d'accés dels individus i dels grups en els circuits de comunicació col·lectiva? S'han alçat murs de contenció contra la progressiva invasió de productes i models culturals importats? S'han democratitzat efectivament les estructures de poder a l'interior dels mitjans? Sens dubte, les respostes abonarien el pessimisme. I és que les coordenades fonamentals que determinen la producció i l'orientació dels fluxos comunicacionals a Catalunya no han pas trontollat en aquests sis anys. En aquests anys, més aviat s'han accentuat aquelles tendències de la indústria de la comunicació que aguditzen la crisi de la identitat lingüística i cultural de Catalunya, i que només una decidida política dels poders públics —i especialment de la Generalitat— podrien canviar de signe.

Com en els països perillosament amenaçats en la seva identitat per la dependència cultural dels grans centres metropolitans, a Catalunya s'imposa semblantment una presa de consciència col·lectiva per lluitar alhora contra la tradicional hegemonia del mercat espanyol d'objectes comunicacionals i contra la fulgurant expansió dels nous mercats controlats per les multinacionals.

Contra el control a distància i també contra la concentració del control a casa mateix, només resta una via: la voluntat política de fer front a aquesta tendència «natural» que imposen els defensors de la «lliure» circulació de la informació. I la voluntat política té una expressió en l'establiment de prioritats programades o, si es vol, d'una planificació de la comunicació d'acord amb una estratègia política a curt i a llarg termini. Sense unes polítiques de la comunicació explícites i bel·ligerants, prevaldran sempre les polítiques «implícites» amb control a distància: que és el que ha passat a Catalunya habitualment.

La contribució d'ANÀLISI

Amb la publicació d'aquest doble número extraordinari, ANÀLISI no vol ni pot pretendre d'intervenir en l'elaboració i adopció d'unes determinades polítiques de la comunicació a Catalunya, per més que en reclami la necessitat i urgència. No és aquesta la seva missió. Aspira senzillament a contribuir en una tasca imprescindible per a l'adopció de qualsevol estratègia i planificació de la comunicació: en primer lloc, el coneixement científic, a través d'aproximacions pluridisciplinars, de les dades que configuren la realitat sobre la qual es vol actuar; i, segonament, la reflexió crítica entorn dels múltiples problemes i aspectes que suscita aquesta realitat. En aquest sentit, i a la vista dels continguts d'aquest número d'ANÀLISI, gosem assegurar que la nostra contribució representa alhora

una important fita en la història de la recerca sobre comunicació a Catalunya, i un símptoma de la sensibilitat col·lectiva quant a la centralitat dels fenòmens de la comunicació en una societat industrialitzada com la catalana dels vuitanta*.

Tanmateix, cal que fem tot seguit una obligada confessió de modèstia respecte als nostres propòsits inicials, així com dels resultats globals que podem oferir. Som conscients —i esperem igual comprensió per part dels lectors— de les enormes limitacions que són inherents al plantejament i la realització d'aquests dos volums monogràfics d'ANÀLISI: limitacions que no sols deriven de la tradicional precarietat de recursos materials i humans en tots els camps de la recerca autòctona, i específicament en el sector relativament nou a casa nostra de la comunicació de masses, sinó que també s'aguditzen aquí per la dificultat de distanciament de l'objecte a analitzar, per la dispersió, escassetat o inexistència de fonts estadístiques i documentals en general sobre aquest objecte, i, finalment, per la carència d'una escola pròpia que hagi marcat pautes d'investigació i reflexió sobre els mitjans.

En el marc d'aquests propòsits i d'aquestes limitacions, hem cregut convenient d'estructurar els dos volums d'ANÀLISI en dues parts ben diferenciades: una primera de textos, o si es vol de materials de debat, que presenta des d'angles i mètodes diversos, estudis aprofundits sobre aspectes o parcel·les especialment significatius de la situació i problemàtica de la comunicació de masses a la Catalunya actual; una segona de documentació, comprenent d'un costat la posició dels partits polítics catalans sobre el present i futur dels mitjans a Catalunya en relació al redreçament nacional, i de l'altre, una sistemàtica selecció de referències estadístiques i documentals i de fonts sobre els mitjans en els darrers anys.

Obren el primer volum els textos de dos sòcio-lingüistes catalans, Miquel Strubell i Francesc Vallverdú. Strubell s'endinsa a investigar com el control lingüístic dels mitjans juga un paper de primer ordre en el procés de substitució sistemàtica del català pel castellà en la vida quotidiana durant el franquisme, i fins i tot en la progressiva assimilació per part de la població catalana de la ideologia contrària a la supervivència de la llengua catalana. Per la seva banda, Vallverdú cerca de situar quines són les característiques del que anomena «àrea comunicacional particular» de Catalunya dins el marc de l'«àrea comunicacional general» de l'Estat espanyol, i per això repassa i valora la situació actual de la llengua en

*Quan aquest número es trobava ja en procés d'impressió, hem tingut coneixement de la realització d'un "estudi de comportament de la població catalana davant els mitjans de comunicació", encarregat per la direcció general de Mitjans de Comunicació de la Generalitat a l'empresa Víctor Sagi Comunicació, S. A., de Barcelona. Celebrem l'interès envers l'àmbit que ens ocupa demostrat per la Generalitat amb aquesta iniciativa i lamentem no poder incloure en aquests números monogràfics d'ANÀLISI els principals resultats de l'esmentat estudi, puix que encara no eren disponibles en el moment de tancar definitivament l'edició.

els principals mitjans de comunicació, comparant-la amb la d'èpoques anteriors.

La qüestió dels poders de la Generalitat de Catalunya en relació amb els mitjans de comunicació és abordat àmpliament en l'informe de Josep Gifreu, que intenta de situar d'aquesta manera l'abast de les possibilitats de Catalunya per a endegar i desenvolupar polítiques comunicatives pròpies. Lluís Bassets aporta al debat un nou element de gran transcendència, sobretot per al futur a mig termini de la identitat de Catalunya: les noves tecnologies de la comunicació i la dependència que, d'entrada, imposen envets els grans centres de producció de tecnologia, de programes i, en definitiva, de models de significació. Centrant l'interès en aspectes més sectorials, Josep M.ª Casasús analitza el panorama hemerogràfic que ofereix la premsa diària a Catalunya i en destaca la crisi de models existent, mentre que Jaume Guíllamet avança els resultats d'un ampli i exhaustiu treball de camp sobre la difusió de la premsa comarcal a Catalunya el 1979, un treball sense precedents, que posa en evidència la importància única de la «petita» premsa a Catalunya. I clou aquest bloc un article de Josep M.ª Muntaner i Pascual en què proposa un plantejament de gran interès en el camp de la ràdio: l'ús i la potenciació del medi radiofònic, amb la seva gran flexibilitat actual, com a principal instrument de recuperació lingüística i cultural dels Països Catalans.

Afegim encara en aquest primer volum —secció que inaugurem en aquesta ocasió i que continuarem— uns tres primers «testimonis» sobre institucions o situacions d'especial interès: evolució i perspectives del primer diari en català d'ençà de la guerra civil, l'«Avui» (Joan A. Benach); l'espectacular aparició de les ràdios municipals (Antoni Esteve); i el nou fenomen dels gabinets d'informació (Ernest Udina).

El segon volum recull en primer lloc els resultats d'una breu enquesta passada als partits polítics de Catalunya, amb el propòsit de definir la posició de cada un entorn de tres qüestions: pluralisme en i dels mitjans a Catalunya, valoració de les competències de la Generalitat en aquest àmbit i objectius prioritaris amb vista a la seva catalanització. A continuació, i a càrrec de Miquel de Moragas i Josep Gifreu, aportem una àmplia selecció de documents i referències estadístiques sobre premsa, ràdio, televisió i cinema a Catalunya en els últims temps, que confiem que sigui de gran utilitat per a professionals, estudiosos i/o interessats en general en aquesta problemàtica, car, si resulta sovint escassa la documentació existent sobre els mitjans, la seva dispersió la fa encara més inaccessible. A aquesta selecció, s'hi afegeix també un cens de la premsa comarcal i local no diària, elaborat per Josep M.ª Huertas Claveria. I encara en aquest bloc, oferim una acurada selecció, a càrrec de Marcial Murciano, de fitxes tècniques de les principals fonts documentals sobre mitjans a Catalunya en els últims anys.

Josep Gifreu